

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**МАТЕРІАЛИ МІЖВУЗІВСЬКОЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
27 ТРАВНЯ 2020 РОКУ**

ХАРКІВ – 2020

УДК 37.013.42
ББК 74.60
А 43

За редакцією
доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Васильєвої Марини Петрівни

Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науково-практичної конференції 27 травня 2020 року / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 129 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 3 від 12.05. 2020 р.).

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020.
© Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки, 2020.
© Васильєва М.П., 2020.

Ларіна Е.Р., Василенко О.М. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ.....	47
Літвиненко Ю.С. ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПЕРВИННОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	53
Пластун Т.І. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї.....	58
Попова В.В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ.....	63
Сех М.І., Романова І.А. ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	67
Тепляк А.М. КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДЛЯ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	75
Шерстньова М.С. КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДЛЯ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	80
ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	85
Алексєєва Н.І. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ АЛКОГОЛІЗМУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	85
Артюшенко В.В. РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ.....	87
Батрак А.С. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	88

старшокласників. *Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах соціальних змін*: матеріали міжн. наук.-практ. конференції. (Черкаси, 21-23 березня 2012 року.). Черкаси: Редакційно-видавничий відділ ЧНУ, 2012. С.143–150.

12. Урусський В.І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності : методичний посібник. Тернопіль: ТОКІШПО, 2005. 96 с.

13. Шеплякова І.О. О специфике деонтологической культуры социального педагога. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2015. Вип.5-6.

Пластун Т.І.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Н.Д.Кабусь

Анотація. У статті розкрито особливості прийомної родини як альтернативної форми сімейного влаштування; визначено поняття «соціальна реабілітація», «соціальна реабілітація дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї»; розроблено технологію соціальної роботи з соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, спрямовану на підвищення показників соціальної вихованості дітей-сиріт; схарактеризовано умови ефективності технології роботи соціального педагога з прийомними сім'ями; описано етапи технології соціальної роботи з соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї: підготовчий, основний, заключний; розкрито форми і методи роботи соціального працівника на кожному етапі технології.

Ключові слова: *приймна сім'я, діти-сироти, прийомні батьки, соціальний працівник, соціальна реабілітація.*

Plastun T.I. Preparation of Future Social Workers for Social Rehabilitation of Orphans in a Foster Family

Annotation. In article the features of a foster home as alternative form of the family device are revealed; definitions of the concepts "social rehabilitation", "social rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster home" are given. The technology of social work on social rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster home which is directed to increase in indicators of social good breeding of orphan children is developed. Conditions of effectiveness of the technology of work of the social teacher with foster homes are characterized. Stages of technology of social work on social rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster

home are described: preparatory, the main, final; forms and methods of work of the social worker at each stage of technology are revealed.

Keywords: *foster home, orphans, foster parents, social worker, social rehabilitation.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві відбуваються складні і неоднозначні процеси, внаслідок яких поширюється таке негативне суспільне явище як сирітство. Кожній дитині потрібно надати можливість повністю реалізувати свій потенціал. Тільки сім'я здатна забезпечити задоволення основних потреб дитини, надавати стимули для її подальшого розвитку, створювати стабільну атмосферу. Якщо не існує можливості для дитини жити з рідними батьками, найкраща альтернатива – прийомна сім'я, що здатна створити умови виховання та соціалізації дитини у сімейному оточенні, сформувати сімейні цінності. Але перед прийомними батьками виникають труднощі та ускладнення у стосунках з прийомними дітьми внаслідок значної кількості характерних для них проблем, що потребує розробки і впровадження ефективної системи соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

При цьому ефективність здійснення соціальної реабілітації залежить, з одного боку, від комплексності реабілітаційного впливу, а з іншого – від професіоналізму суб'єктів впливу, зокрема працівників соціальних служб, прийомних батьків, які мають значний ресурсний потенціал щодо ефективного вирішення означеної проблеми. Тому в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників має бути забезпечена їхня готовність до роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сирітства, особливості соціально-психологічного розвитку дітей-сиріт, умови їх успішної соціалізації висвітлено у працях Л. Артюшкіної [1], В. Брутман [4], А. Паляничко [1], В. Яремчик [12]. Проблему теоретико-методичної підготовки соціальних працівників до здійснення професійної діяльності розкрито у працях О. Безпалько [2], О. Білої [2], М. Васильєвої [5], А. Капська [8], І. Романова [5]. Окремі аспекти реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї розкрито в дослідженнях Л. Міщик [9], Н. Шпиг [11].

Метою статті є обґрунтування технології роботи соціального працівника з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» прийомна сім'я є сім'єю, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1-го до 4-х дітей на виховання та спільне проживання [6]. Метою створення прийомних сімей є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Прийомні діти влаштовуються в сім'ю до досягнення вісімнадцятирічного віку або до закінчення навчання у професійно-технічних чи вищих навчальних закладах, але не пізніше досягнення ними 23-річного віку.

На основі аналізу соціально-педагогічної літератури були виявлені особливості прийомної сім'ї як альтернативної форми сімейного влаштування:

- дітей, які залишилися без батьківського піклування: дитина, яка виховується в прийомній сім'ї, не позбавляється статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, за нею залишаються всі пільги, передбачені законодавством для таких категорій дітей;

- кандидати в прийомні батьки обов'язково проходять курс підготовки, розрахований на осмислення батьками проблем, пов'язаних з приходом в сім'ю нового вихованця, опанування соціального статусу;

- сім'я отримує статус «прийомної» на підставі рішення місцевого органу виконавчої влади; між прийомними батьками й органом, який приймає рішення про створення прийомної сім'ї, укладається договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї на виховання та спільне проживання, який визначає права й обов'язки обох сторін [7, с. 109].

Аналіз нормативно-правових джерел, положень наукових праць О. Безпалько [2], Н. Сайко [10], Н. Шпик [11] дозволяє під соціальною реабілітацією розуміти комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених індивідом суспільних зв'язків та відносин внаслідок стану здоров'я чи зміни соціального статусу. Метою соціальної реабілітації є повернення особистості до суспільно-корисної діяльності, формування позитивного ставлення до життя, праці, навчання тощо.

Під соціальною реабілітацією дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї у нашому дослідженні розуміємо сукупність форм, методів, засобів соціального виховання, спрямованих на відновлення або формування у дітей-сиріт особистісних якостей, значущих для життєдіяльності, розвиток активної життєвої позиції особистості, що сприяє інтеграції дитини у суспільство.

З метою підвищення ефективності соціальної реабілітації дітей-сиріт було розроблено технологію роботи з реабілітації дітей – сиріт в умовах прийомної сім'ї. Аналіз сутності поняття «технологія» дозволив визначити технологію соціальної роботи з соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї як сукупність форм, методів та засобів, певну програму дій соціальних працівників, що використовується у практичній діяльності з метою зміни та перебудови взаємодії різних зовнішніх і внутрішніх факторів, умов соціального виховання, які зумовлюють виникнення даної проблеми задля підвищення показників соціальної вихованості дітей-сиріт в умовах прийомної родини. Технологія роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, потребує реалізації трьох взаємопов'язаних етапів: підготовчого; основного й заключного.

На першому підготовчому етапі відбувається підготовка соціальних працівників, які здійснюють діяльність у сфері захисту прав дітей, до роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, зокрема: раннього виявлення прийомних сімей з дітьми-сиротами, які мають проблеми; запобігання випадкам вилучення дитини від прийомних батьків; сприяння в підвищенні педагогічної компетентності прийомних батьків; формування у батьків

толерантного ставлення до дітей-сиріт та практичних навичок роботи з ними; визначення дієвих методів роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, залучення до співпраці інших спеціалістів, які можуть здійснювати допомогу розвитку дитини в прийомній сім'ї (класний керівник, психолог закладу освіти, представники громадських, волонтерських організацій), координація їхньої взаємодії; діагностика рівня соціальної вихованості дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, виявлення умов, що сприяють покращенню результативності досліджуваного процесу.

Формами і методами роботи з соціальними фахівцями на підготовчому етапі є: лекції («Поняття та особливості соціального сирітства», «Правовий статус прийомної сім'ї»); бесіда («Форми і методи виховання у прийомній родині»), навчально-практичні тренінги («Роль сімейного оточення у розвитку та соціалізації дитини», «Формування сімейних традицій, цінностей в умовах прийомної родини»), дискусія («Практика соціальної роботи з дітьми-сиротами за кордоном»), круглий стіл «Сучасні технології реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї»).

Під час другого основного етапу технології реалізується робота з прийомними родинами щодо надання комплексу соціальних послуг, спрямованих на подолання ними життєвих труднощів, мінімізацію негативних наслідків, підвищення виховного потенціалу прийомних батьків з метою недопущення вилучення дитини з прийомної родини; сприяння збереженню, підтримці, захисту нормального рівня життя і здоров'я дітей-сиріт, розкриття їх внутрішнього потенціалу (відновлення позитивних контактів дітей, підвищення їх інтересу до навчання, організація дозвілля дітей, активізація контактів із членами родини та соціальним оточенням).

Доцільними формами та методами роботи на цьому етапі технології з дітьми є: бесіда з елементами гри «Толерантність запорука міцної родини», тренінг «Несприятливі умови соціалізації: профілактика та корекція впливу»; з батьками: лекція «Підвищення виховного потенціалу прийомної родини», бесіда «Права і обов'язки дитини», тренінгові заняття у Школі відповідального батьківства.

На третьому заключному етапі відбувається повторна діагностика рівня соціальної вихованості дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї після впровадження технології та оцінюється дієвість і ефективність такої роботи.

На основі аналізу наукових праць [11, с. 143] визначено умови ефективності технології роботи соціального педагога з прийомними сім'ями, а саме: 1) проведення роз'яснювальної роботи з учителями та учнями щодо особливостей взаємодії з прийомними дітьми та батьками; 2) добір ефективних форм і методів роботи соціального педагога з прийомними сім'ями; 3) залучення волонтерів до роботи з прийомними сім'ями; 4) налагодження ефективної взаємодії загальноосвітнього навчального закладу з іншими активними суб'єктами соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями на засадах соціального партнерства.

Статистичні дані, отримані після впровадження запропонованої технології соціальної роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї засвідчили позитивні зміни щодо збільшення рівня показників соціальної вихованості дітей-сиріт в умовах прийомної родини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, соціальний працівник є об'єднуючою ланкою між державою та прийомними батьками і саме його кваліфікаційна підготовка та робота забезпечують компетентне вирішення і узгодження усіх поточних питань дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Артющікіна Л.М., Полянничко А.О. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми: Сум. ДПУ, 2002. 268 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Біла О.О. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до проектування професійної діяльності: теорія і практика: монографія. Одеса: Астропринт, 2013. 424 с.
4. Брутман В. Н. Причини соціального сирітства. Соціальна робота. 1994. № 5. С.11-12.
5. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. Інноваційна педагогіка. 2019. Том. 2. № 13. С. 187-190.
6. Закон України «Про охорону дитинства» від 09.08.2019. р. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
7. Збірник нормативно-правових актів з питань діяльності спеціалізованих закладів і формувань у сфері соціальної підтримки сім'ї, дітей та молоді / за заг. ред. Леонтьєва Л. Є., Вакуленко О. В. Київ, 2007. С. 106-115.
8. Капська А.Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка*. 2010. № 15. С. 12–16.
9. Міщик Л.І. Деякі аспекти професійної підготовки соціального педагога до профілактики соціального сирітства. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. вип. 6. С. 74-78.
10. Сайко Н.О. Соціальна реабілітація в структурі соціально-педагогічної діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. № 1(88). С. 152-160.
11. Шпиг Н.О. Робота соціального педагога загальноосвітньої школи з прийомними сім'ями: технологічний аспект. *Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 4. С.141-145
12. Яремчук В.В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. *Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника*. 2010. № 15. С. 7-10.